

Αθήνα, 24 Σεπτεμβρίου 2003

ΑΡΕΙΟΣ ΠΑΓΟΣ

Αντιπρόεδρος Στυλιανός Πατεράκης

Δρ. Πανεπιστημίου Αθηνών

Magister Παν/μίου

ERLANGEN-NÜRNBERG

ΠΡΟΣ:

Τον αξ/μο Κύριο Σωκράτη Κοσμίδη

Γενικό Γραμματέα

Υπουργικού Συμβουλίου

**Θέμα: Μέτρα επιταχύνσεως της πολιτικής δίκης
Ενημερωτικό σημείωμα – Συγκριτική επισκόπηση.**

I. Τα τελευταία χρόνια η ανθρωπότητα βρίσκεται ενώπιον μιάς τεχνολογικής επανάστασης, η οποία επιτρέπει την εμφάνιση νέων μορφών συμπεριφοράς σε όλους τους τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας, με αποτέλεσμα η σύγχρονη κοινωνία να προσανατολίζεται διαρκώς και περισσότερο προς την ταχύτητα και την εξειδίκευση. Η ραγδαία εξέλιξη της σύγχρονης τεχνολογίας, εκτός από τις ευεργετικές για τον άνθρωπο συνέπειες, έχει πολλαπλασιάσει τις παραβιάσεις στοιχειωδών δικαιωμάτων του και ευνοεί τη δημιουργία διαφορών που ήταν άγνωστες σχεδόν στα προηγούμενα χρόνια όπως π.χ. οι διαφορές λόγω προσβολών της προσωπικότητας από τα μέσα μαζικής επικοινωνίας, οι διαφορές που προκύπτουν με την παγκοσμιότητα του εμπονομαζόμενου κόσμου της πληροφορικής κοινωνίας, οι διαφορές από την εξέλιξη της μοριακής βιολογίας και τεχνολογίας και γενικά οι διαφορές που προκύπτουν από τις απρόβλεπτες διαστάσεις της σύγχρονης τεχνολογίας και τις αλματώδεις αλλαγές σε

διάφορους τομείς της κοινωνικής και συναλλακτικής ζωής του τόπου. Η πολυπλοκότητα και η συχνότητα των διαφορών που ανακύπτουν στην τρέχουσα καθημερινή ζωή επιβάλλει την καθιέρωση κανόνων για ένα απλό και γρήγορο τρόπο επιλύσεως των διαφορών. Και τούτο, γιατί, όπως επισημαίνει ο διακεκριμένος γερμανός καθηγητής και σεβαστός δάσκαλός μου Schwab, η μεγάλη διάρκεια της δίκης όχι σπάνια αποδυναμώνει τη δικονομική νίκη που αποκτήθηκε με αγώνα.

Η αποτελεσματική έννομη προστασία δεν προϋποθέτει μόνο έκδοση ορθών αποφάσεων, αλλά και γρήγορη πραγμάτωση των δικαιωμάτων. Η μακρά διάρκεια της δίκης τόσο στην Ελλάδα όσο και σε όλα σχεδόν τα προηγμένα κράτη αποτελεί μιά από τις σπουδαιότερες προκλήσεις που έχουν να αντιμετωπίσουν ο νομοθέτης, η δικαιοσύνη και η δικονομική επιστήμη. Ο Έλληνας νομοθέτης έχοντας υπόψη τη γνωστή ανταγωνιστική σχέση ανάμεσα στη γρήγορη διεξαγωγή της δίκης, αφενός, και στην ορθή απόφαση, αφετέρου, και προσπαθώντας να άρει για την ασφάλεια του δικαίου, τις εμφανιζόμενες αντινομίες του δικαίου, τόσο μεταξύ των δικαϊκών αξιών όσο και μεταξύ των δικαϊκών αρχών, επιχείρησε μετά την καθιέρωση του ΚΠολΔ το 1968, τριάντα (30) προσπάθειες για τη βελτίωση του ΚΠολΔ. Όλες οι προσπάθειες αυτές που επέφεραν σημαντικές καινοτομίες και αλλαγές και στις ειδικές διαδικασίες, επιχειρήθηκαν κυρίως με την οπτική γωνία της επιταχύνσεως της δίκης και όχι με την αναζήτηση εναλλακτικών μορφών επιλύσεως διαφορών. Αντικείμενο των νομοθετικών αυτών ρυθμίσεων δεν απετέλεσε η δίκη, ως ενιαίο σύνολο, αλλά οι ειδικότερες διαδικαστικές πράξεις που την συνθέτουν. Υπό την ισχύ του

ΚΠολΔ δεν υπάρχει πλέον προβληματισμός διαπίστωσης των ειδικών διαδικασιών υπάρχει όμως προβληματισμός α) ως προς την έννοια της ειδικής διαδικασίας γιατί ο νόμος δεν εξηγεί, τι εννοεί όταν μιλάει για ειδικές διαδικασίες και β) ως προς τη νομική φύση των ειδικών διαδικασιών. Κατά την άποψή μας ορθότερη είναι η γνώμη που υποστηρίζει ότι αυτό το οποίο ονομάζουμε ειδική διαδικασία δεν είναι στο θετικό μας δίκαιο τίποτε άλλο παρά διαδικαστικές αποκλίσεις της τακτικής διαδικασίας, για να υπηρετήσουν τις ιδιάζουσες ανάγκες συγκεκριμένων κατηγοριών διαφορών της καθημερινής ζωής. Το είδος της διαδικασίας, όπως υποστηρίζει ο καθηγητής Schwab στη δέκατη τέταρτη έκδοση του εγχειριδίου του Rosenberg (παρ. 97 II 3 σελ. 572. 573) δεν αποτελεί διαδικαστική προϋπόθεση της δίκης, αλλά η φύση της διαφοράς αποτελεί προϋπόθεση για την εφαρμογή των εξαιρετικών εκείνων κανόνων, που συνθέτουν την προσήκουσα ειδική διαδικασία. Με βάση τη νεότερη αυτή διδασκαλία την οποία υποστηρίζει ήδη ο καθηγητής Κ. Μπέης (βλ. παρατηρήσεις κάτω από την ΑΠ 1303/1974 Δίκη 6 σελ. 608) και υιοθέτησε και η εκδοθείσα με την εισήγησή μου με αριθ. 403/1984 απόφαση του Εφετείου Πατρών (βλ. Δίκη 15 σελ. 394), η απόφαση που θα εκδοθεί με τη μη προσήκουσα διαδικασία, από καθ' ύλη αρμόδιο για την υπόθεση δικαστήριο, δεν ελέγχεται αναιρετικά. Μετά την παρατηρούμενη σύγκλιση, ολοένα και περισσότερο, των ειδικών διαδικασιών με την τακτική, κυρίως μετά τις τροποποιήσεις του ν.2915/2001, ανακύπτει έντονος προβληματισμός ενοποίησης όλων των ειδικών διαδικασιών

και απόλυτης σύγκλισης μεταξύ τακτικής και ειδικών διαδικασιών.

Η άποψη που υποστηρίζει ότι δύσκολα θα μπορούσε να επιτευχθεί απόλυτη ταύτιση στη δομή τους μεταξύ της τακτικής και των ειδικών διαδικασιών, επικαλείται ως επιχείρημα ότι η ταχύτητα που χαρακτηρίζει τις ειδικές διαδικασίες συνδέεται με την υπαγωγή σ'αυτές συγκεκριμένου κύκλου διαφορών και άρα με ένα σχετικά οριοθετημένο πλαίσιο επιθετικών και αμυντικών ισχυρισμών. Επομένως, ο δικαστής είναι σε θέση να εξουσιάζει το νομικό υλικό της υποθέσεως ταχύτερα και ευχερέστερα σε σύγκριση προς την τακτική διαδικασία, η οποία καταλαμβάνει διαφορές με πολυδιάστατο περιεχόμενο. Στο επιχείρημα αυτό μπορεί να αντιταχθεί ότι οι υποθέσεις με μείζονα οικονομική σημασία, που εκδικάζονται κατά την τακτική διαδικασία ενώπιον του Πολυμελούς Πρωτοδικείου, με επιβάρυνση, μετά το ν.2915/2001, του προδικαστικού σταδίου της δίκης, ώστε να υπάρχει έγκαιρη ενημέρωση του δικαστηρίου ως προς τους ισχυρισμούς των διαδίκων, δεν είναι πάντα και δυσχερείς. Αντίθετα, μεγάλο ποσοστό υποθέσεων που εκδικάζονται με κάποια ειδική διαδικασία, θεωρούνται, από έποψη νομικής δυσχέρειας, περισσότερο σημαντικές από εκείνες της τακτικής διαδικασίας.

Στο 28^ο Πανελλήνιο Συνέδριο της Ένωσης Ελλήνων Δικονομολόγων που έγινε στο Ρέθυμνο 11-14 Σεπτεμβρίου 2003 και στο οποίο είχα την τιμή να προεδρεύσω, διατυπώθηκαν, μεταξύ άλλων, οι ακόλουθες συμπερασματικές παρατηρήσεις:

α. Εδώ και αιώνες οι ειδικές διαδικασίες καθιερώνονται ως διαδικαστικές αποκλίσεις της τακτικής, για να υπηρετήσουν τις ιδιάζουσες ανάγκες συγκεκριμένων κατηγοριών διαφορών της καθημερινής ζωής. Στη θέση αυστηρών δικονομικών κανόνων υπεισέρχεται η αναγνώριση μεγαλύτερης ελευθερίας και η απονομή ευρύτερων πρωτοβουλιών στο δικαστή, ο οποίος επωμίζεται συνακόλουθα και βαρύτερη ευθύνη για την ορθή και δίκαιη απονομή δικαιοσύνης. Η προφορική και ζωντανή διαδικασία αποκτά με την πάροδο των ετών ολοένα και μεγαλύτερη αξία έναντι των εγγυήσεων που παρέχει μία αυστηρή, τυπική και κατ' ανάγκη βραδυκίνητη απονομή δικαιοσύνης. Ταυτόχρονα φαίνεται να αποδυναμώνεται η αντίληψη ότι η ελευθερία στην απόδειξη κρύβει κινδύνους εσφαλμένης κρίσεως, όταν, μάλιστα, εξακολουθεί να αξιώνεται η δημιουργία στον δικαστή πλήρους δικανικής πεποιθήσεως.

β. Οι ειδικές διαδικασίες διαδραματίζουν πρωταγωνιστικό ρόλο στην απονομή της δικαιοσύνης, έναν ρόλο που στις μέρες μας γίνεται εμφανέστερος, τόσο εξαιτίας του δανεισμού στοιχείων των ειδικών διαδικασιών στην τακτική, όσο και λόγω της αυξανόμενης εκδικάσεως υποθέσεων με κάποια ειδική διαδικασία. Το ίδιο το ουσιαστικό δίκαιο που η δικονομία υπηρετεί αντανakλά τις βασικές κοινωνικές δομές της σύγχρονης κοινωνίας, προσανατολισμένης διαρκώς και περισσότερο προς την ταχύτητα και την εξειδίκευση.

γ. Σήμερα, περισσότερο από ποτέ, οι δύο διαδικασίες (τακτική και ειδικές) συγκλίνουν σε βασικά τους σημεία. Η διαρκής σύγκλιση τακτικής και ειδικών διαδικασιών προδίδει

αφενός μεν την υπερέχουσα σημασία της επιταχύνσεως, αφετέρου δε την εγκατάλειψη της αντιλήψεως περί διαχωρισμού των υποθέσεων ανάλογα με την σπουδαιότητά τους και περί δικαιοσύνης δύο ταχυτήτων που κρατούσε υπό την ισχύ της Πολ.Δ/1968.

δ. Επιβάλλεται ενοποίηση των ειδικών διαδικασιών που έχουν περιουσιακό αντικείμενο π.χ. των διαφορών για ζημιές από αυτοκίνητο και από τη σύμβαση ασφάλισής του, των διαφορών που αφορούν προσβολές από δημοσιεύματα ή ραδιοτηλεοπτικές εκπομπές, των διαφορών από παροχή εργασίας. Ενοποίηση των γαμικών διαφορών με τις διαφορές που αφορούν διατροφή και επιμέλεια τέκνων είναι εφικτή χωρίς να εμφανιστούν ιδιαίτερα προβλήματα. Οι διαφορές από πιστωτικούς τίτλους μπορεί να ενοποιηθούν με τις μισθωτικές διαφορές. Επίσης μπορούν να ενοποιηθούν οι διαφορές εκδόσεως διαταγής αποδόσεως μισθίου με την διαταγή πληρωμής.

ε. Παρά την αυτονομία που υπάρχει στο αστικό δικονομικό δίκαιο των χωρών – μελών της Ευρωπαϊκής Ενώσεως, έχουν ή πρόκειται να εισαχθούν μέσω Ευρωπαϊκής Ενώσεως ειδικές διαδικασίες ως προς τον εκτελεστό τίτλο, τη διαταγή πληρωμής και τις μικροδιαφορές.

στ. Σε κάθε τροποποίηση πρέπει να γίνεται εναρμόνιση με το κοινοτικό δίκαιο και η σχετική ρύθμιση να μη αντίκειται στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων π.χ. όχι παράβολο υπέρμετρο για την άσκηση ενδίκου μέσου ή επιβολή από τα δικαστήρια μεγάλης δικαστικής δαπάνης προς αποτροπή των ενδιαφερομένων να καταφύγουν στη δικαιοσύνη. Το ύψος της δικαστικής δαπάνης σε πολλές

χώρες βρίσκεται σε σχέση εξάρτησης με την οικονομική κατάσταση του ηττώμενου διαδίκου, όπως αυτή προκύπτει από το φορολογούμενο εισόδημα.

ζ. Οι υπάρχουσες στον ΚΠολΔ διαφορετικές προθεσμίες ασκήσεως ενδίκων μέσων και γενικά απαραδέκτων που έχουν παρενέργειες, δεν συντελούν στην ταχεία και ορθή απονομή της δικαιοσύνης.

η. Η προφορικότητα και η αμεσότητα της διαδικασίας τότε μόνο έχει νόημα όταν η απόφαση εκδίδεται αμέσως ή σε σύντομο χρονικό διάστημα μετά τη συζήτηση της υποθέσεως και όχι μετά πάροδο πολλών μηνών ή ετών όπως κατά κανόνα συμβαίνει στην πράξη.

θ. Μία συγκριτική επισκόπηση καταδεικνύει ότι η Ελλάδα, ανάλογα με τον πληθυσμό της, έχει πολύ μεγάλο αριθμό δικαστών, παράλληλα όμως οι Έλληνες δικαστές έχουν καταφανώς μεγαλύτερο φόρτο εργασίας σε σχέση με τους δικαστές των άλλων χωρών.

ι. Το πρόβλημα της αποτελεσματικής έννομης προστασίας που προϋποθέτει όχι μόνο έκδοση ορθών αποφάσεων αλλά και γρήγορη πραγμάτωση των δικαιωμάτων, είναι αρκετά πολύπλοκο και δεν επιλύεται μόνο με παρεμβάσεις για τη βελτίωση του ΚΠολΔ. Ο μεγάλος αριθμός των δικηγόρων συντελεί στην αύξηση του αριθμού των δικών. Σε πολλές χώρες υπάρχουν περιορισμοί ως προς τον αριθμό των δικηγόρων που λαμβάνουν κατ' έτος άδεια ασκήσεως επαγγέλματος (π.χ. στην Ιαπωνία ο αριθμός των νέων δικηγόρων δεν μπορεί κατ' έτος να υπερβεί τους 400). Σε άλλες χώρες υπάρχει μεγάλος περιορισμός των δικηγόρων που έχουν δικαίωμα να παραστούν ενώπιον του Ακυρωτικού

Δικαστηρίου π.χ. στη Γερμανία μόνο 29, στη Γαλλία 60 και στο Βέλγιο 22. Η επιεικής αντιμετώπιση από τα αρμόδια πειθαρχικά συμβούλια των δικαστών που καθυστερούν αδικαιολόγητα επί πολλούς μήνες και όχι σπάνια ένα ή δύο χρόνια την έκδοση αποφάσεων, αποτελεί, κατά τη γνώμη μου, την οποία διατύπωσα και ενώπιον των συνέδρων, μεγάλο πρόβλημα για το οποίο υπέχει ευθύνη και ο 'Αρειος Πάγος. Η αδικαιολόγητη καθυστέρηση στην έκδοση των αποφάσεων πρέπει να αποτελεί δυσμενές κριτήριο αξιολογήσεως και να λαμβάνεται σοβαρά υπόψη και από τα αρμόδια πειθαρχικά συμβούλια όταν έχει ασκηθεί πειθαρχική αγωγή. Η προαγωγή, χωρίς κύρωση, από το Ανώτατο Δικαστικό Συμβούλιο ή από την Ολομέλεια του Αρείου Πάγου, των δικαστών που επί πολλά χρόνια εμφανίζουν καθυστέρηση αδικαιολόγητη στην έκδοση των αποφάσεων αποτελεί ανασταλτικό παράγοντα και δυσμενή μεταχείριση των αρίστων δικαστών οι οποίοι δεν έχουν κανένα κίνητρο ούτε για απόκτηση πανεπιστημιακών τίτλων ούτε για περαιτέρω εξέλιξη.

II. Σύντομη συγκριτική επισκόπηση ως προς την αναιρετική διαδικασία.

Στο ελληνικό δικονομικό δίκαιο, όπως είναι γνωστό, η αναίρεση αποτελεί έκτακτο ένδικο μέσο και διαμορφώθηκε από την αρχή βασικώς ως αίτηση ακυρώσεως (cassation) με ορισμένες κατά καιρούς αποκλίσεις. Στο ισχύον δίκαιο ο 'Αρειος Πάγος ελέγχει την νομιμότητα της προσβαλλόμενης αποφάσεως όχι όμως για όλα τα νομικά σφάλματα αυτής αλλά μόνο για τους στον ΚΠολΔ (άρθρα 559, 560) αναφερόμενους λόγους, τους οποίους πρέπει κατ' αρχήν να

επικαλεσθεί ο διάδικος που ασκεί την αναίρεση (βλ. όμως και άρθρο 562 παρ. 3 ΚΠολΔ για την εξ επαγγέλματος εξέταση λόγου αναιρέσεως από τον ΑΠ). Η αναίρεση στο δίκαιό μας έχει ακραιφνή χαρακτήρα αιτήσεως ακυρώσεως και μάλιστα αυστηρότερο ακόμη και από την αναίρεση του γαλλικού δικαίου, κατά το οποίο το ακυρωτικό μπορεί να αποφανθεί και ως προς την ουσία μετά την αναίρεση, αν η υπόθεση δεν χρήζει περαιτέρω διευκρινήσεως. Η χωρίς περιορισμούς δυνατότητα ασκήσεως αναιρέσεως ακόμη και για ασήμαντες υποθέσεις αποτελεί μεγάλο πρόβλημα το οποίο ενόψει και της μεγάλης κατ' έτος αυξήσεως των υποθέσεων που φτάνουν στον Α.Π. δεν είναι δυνατόν να επιλυθεί με την αύξηση των οργανικών θέσεων των Αρεοπαγιτών. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι στις Η.Π.Α. το Ανώτατο Δικαστήριο αποτελείται από τον Πρόεδρο και 8 μόνο μέλη που διορίζονται ισοβίως από τον Πρόεδρο των Η.Π.Α. με την έγκριση της Γερουσίας. Αντίθετα με ότι συμβαίνει στη Βουλή των Λόρδων οι 9 δικαστές στις ΗΠΑ δεν χωρίζονται σε τμήματα αλλά συμμετέχουν όλοι σε κάθε υπόθεση. Στις Η.Π.Α. δεν εκδικάζονται από το Ανώτατο Δικαστήριο όλες οι αναιρέσεις που καταθέτονται αλλά γίνεται επιλογή. Έτσι, από τις πολλές χιλιάδες αναιρέσεις εκδικάζονται κάθε χρόνο, κατά μέσο όρο 100 μόνο υποθέσεις που εμφανίζουν δυσχερή νομικά προβλήματα ή έχουν μεγάλο κοινωνικό ενδιαφέρον. Ελάχιστος είναι και στη Μεγάλη Βρετανία ο αριθμός των υποθέσεων που εκδικάζονται από τη Βουλή των Λόρδων (The House of Lords of Great Britain) λόγω των περιορισμών που έχουν τεθεί ως προς την άσκηση εφέσεως και αναιρέσεως.

Κατά το γερμανικό δίκαιο η αναίρεση διαμορφώνεται ως γνήσιο (τακτικό) ένδικο μέσο, με το οποίο επιδιώκεται από το διάδικο η εξαφάνιση μιάς δυσμενούς γι'αυτόν αποφάσεως. Οι λόγοι για τους οποίους επιτρέπεται αναίρεση ανάγονται σε παράβαση ουσιαστικού και δικονομικού δικαίου. Κατά το σύστημα του γερμανικού δικαίου με την αναίρεση τίθεται στην κρίση του αναιρετικού δικαστηρίου ολόκληρη η απόφαση. Το γερμανικό ακυρωτικό δεν περιορίζεται από τους λόγους αναιρέσεως που προβάλλει ο διάδικος. Εντελώς πρόσφατα έγιναν στο γερμανικό Κ.Πολ.Δ. (ZPO) πολλές τροποποιήσεις μεταξύ άλλων και στην αναίρεση. Πριν από τις τελευταίες τροποποιήσεις υπήρχε διάταξη που έλεγε ότι επί περιουσιακών διαφορών για να επιτραπεί αναίρεση πρέπει το αντικείμενο της διαφοράς να υπερβαίνει τα 60.000 D.M. Και στην περίπτωση που υπερέβαινε το αντικείμενο της διαφοράς τα 60.000 D.M. το Εφετείο είχε το δικαίωμα να αποκλείσει την αναίρεση αν κατά την κρίση του η υπόθεση δεν παρουσίαζε νομικό ενδιαφέρον. Στην περίπτωση αυτή παρέχόταν στο διάδικο δικαίωμα προσφυγής στο Ακυρωτικό Δικαστήριο (BGH) το οποίο αποφαινόταν αν καλώς ή κακώς αποκλείστηκε η αναίρεση. Αλλά και στην περίπτωση που το Εφετείο είχε επιτρέψει την αναίρεση το BGH είχε το δικαίωμα να αποκρούσει την αναίρεση αν η υπόθεση δεν εμφάνιζε κανένα ενδιαφέρον (Annahme Revision παρ. 554 b ZPO). Με την εντελώς πρόσφατη τροποποίηση καταργήθηκε η τελευταία αυτή διάταξη. Με την ισχύουσα ρύθμιση επιτρέπεται η άσκηση αναιρέσεως ανεξάρτητα από την αξία του αντικειμένου της διαφοράς αλλά μόνον όταν η υπόθεση έχει μεγάλη σημασία, για την εξέλιξη της νομολογίας και για

την ενότητα της νομολογίας όταν επί του ιδίου νομικού ζητήματος υπάρχουν διαφορετικές αποφάσεις των δικαστηρίων της ουσίας. Στο Εφετείο παρέχεται η εξουσία να αρνηθεί την αναίρεση αν η υπόθεση δεν έχει μεγάλη σημασία. Στην περίπτωση αυτή παρέχεται στο διάδικο δικαίωμα προσφυγής στο BGH το οποίο με ολιγομελή σύνθεση αποφασίζει αν κακώς απαγορεύθηκε η αναίρεση. Κατά τη γνώμη μου επιβάλλεται να γίνουν τροποποιήσεις στον ΚΠολΔ όσον αφορά και την αναίρεση, αφού ληφθούν υπόψη και τα ισχύοντα σε άλλες χώρες όπου υπάρχει τάση περιορισμού των αναιρέσεων.

Στυλιανός Πατεράκης

Αντιπρόεδρος Αρείου Πάγου